

Zmotiti se bolje

Jela Krečič, *Zmote neprevaranih – od modernizma do Hollywooda* (Analecta, 2020)

BOJANA BREGAR

»Zakaj se zabavna industrija v nekem zgodovinskem trenutku ustraši svoje lastne fiktivne funkcije?« se glasi vprašanje, ki si ga filozofinja Jela Krečič zastavi v izhodišču svojega novega dela z naslovom *Zmote neprevaranih – od modernizma do Hollywooda*, pred kratkim izdanega pri Analecti.

Avtorica, katere teoretski opus se giblje na teritoriju preučevanja popularne kulture in umetnosti, se na nekaj več kot dvesto straneh nameni načrtovati in ovrednotiti premik k »avtentičnosti« na polju umetniške zgodovine od moderne do postmoderne, v drugem delu knjige pa fokus premakne na primere fikcije v popularni kulturi.

Od hollywoodskih blockbusterjev do priznanih del »kvalitetne TV« filmi in serije v določenem trenutku polpretekle zgodovine pričnejo zapuščati uveljavljene žanrske konvencije fikcije v prid bolj realističnemu upodabljanju življenja. V industriji, ki »ustvarja sanje«, se, po vsem sodeč, pojavi dvom o ključnih orodjih ustvarjanja fikcije. Namesto tega se trudijo v svoje narative vključiti elemente vsakdanjega sveta, sveta »malih ljudi«, pri čemer zasledujejo teme družbenih problematik na način, značilen za žanr socialnega realizma (bralke in bralci, ki so seznanjeni s klišeji o slovenski poosamosvojitveni filmski produkciji, najbrž ne potrebujejo daljše razlage).

Toda – kot poudari Krečič že v predgovoru – to teženje k realizmu (ali, če rečemo malce zlobneje, realistično »teženje«) ne obrodi pričakovanih sadov – v želji po prikazovanju resnice tem delom nujno spodleti. Zakaj?

Po odgovor nas avtorica v prvem delu knjige napoti sprva k tistemu projektu umetnostne zgodovine, ki se je pod vplivom *zeitgeista*, zaznamovanega s psihoanalizo in koncem velikih zgodb, odrekel klasičnim idealom

umetnosti in s serijo manifestov začrtal svojo vizijo prihodnosti pod zastavo »strasti do realnega«.

Strast do realnega, ki ji je slavno ime nadel Alain Badiou v *Dvajsetem stoletju*, zasleduje in zaznamuje moderno in njene avantgarde, vse dokler – tako avtorica – z nastopom postmodernizma po drugi svetovni vojni, »s 'kulturnim obratom' kapitalizma strast do realnega zamenja strast do vednosti: po eni strani umetniška dela reflektirajo pogoje lastnega nastanka in tradicije, po drugi strani je umetniška sfera z umetniškimi institucijami postala prostor osveščenosti, družbene angažiranosti – neprevaranosti«.

Kar je torej zaznamovalo slavna dela od »Fontane« Marcela Duchampa do kasnejših intervencij popartovcev, odpre vrata postmoderne umetnosti, ta pa samorefleksijo pripelje do roba – do ravni ironije.

»Neprevaranost« je duhovni otrok te samoreflektivne ironije. Ker umetnost postmoderne temelji na strasti do vedenja, morajo umetniki in njihova dela nenehno signalizirati svojo vednost o sebi samih, o pogojih lastnega dela, pa tudi svojo ozaveščenost in moralno superiornost (*wokeness*), do katere je avtorica še posebno kritična, kot je razvidno v drugem delu knjige.

Kritiko »zavedenosti nezavedenih« Krečič v tem delu premakne na poligon zabavne industrije. Od »kvalitetne TV«, kjer v precep vzame znani seriji **Dekleta** (Girls, 2012–2017, Lena Dunham) in **Oglaševalci** (Mad Men, 2007–2015, Matthew Weiner), do filmov superherojskega žanra z Batmanom in Jokerjem na čelu – vsi naj bi boleli za simptomi iste »bolezni«, postali so obsedeni z zasledovanjem avtentičnosti, ozaveščenosti in samozavedanja. Prav tako je z današnjimi

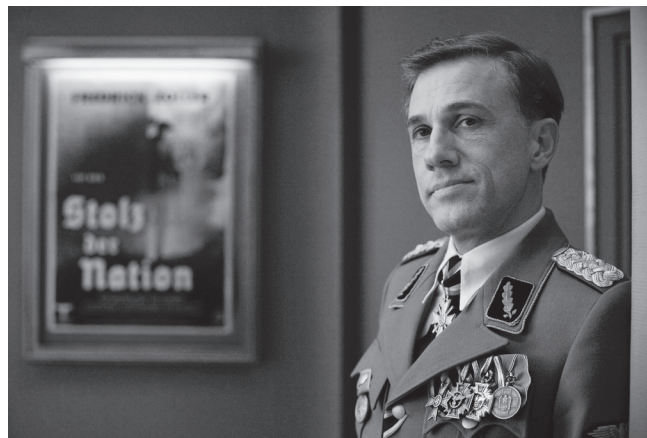
Njegovo nezvesto dekle (1940)

Oglaševalci (2007–2015)

Dekleta (2012–2017)

Neslavne barabe (2009)

zvezdniki, meni avtorica. V nasprotju z zvezdami iz zlatih let Hollywooda je danes zaželeno, če ne že skoraj zahtevano, da slavni igralci in igralkе signalizirajo svoj *wokeness*, se politično angažirajo, z javnostjo delijo intimne detajle, od zdravstvenih in psiholoških problemov do spolnega življenja itd.

Vpogled v življenje »prave« osebe onkraj zvezdniške persone avtorica okliče za sicer »nekaj najbolj žalostnega in dolgočasnega«, predvsem pa zlaganega, kajti še posebno v času družbenih medijev (katerim v knjigi sicer ne namenja preveč časa), v javnosti nujno »igramo«, nosimo maske in skrbno načrtujemo naš teater realnosti.

Na tem mestu je treba priznati, da bo za nekatere bralce zagotovo težavno konsolidirati pogled na določene točke, do katerih je avtorica najbolj kritična in ki jih skozi prizmo postmarksistične kritike obravnava. Etabliranje diskurza identitetne politike je v kontekstu današnje družbe, vsaj na levici, kot poudari tudi sama, dojetje kot pomemben in resničen dosežek našega časa in kot eno od polj resničnega političnega boja. S svojo kritiko Krečič fokus pomakne na ideološko raven razrednega boja, kjer se pomanjkljivost identitetne politike izkaže ravno v tem, da ostaja vpeta znotraj vsakokratnega političnega sistema in s tem slepa za resnične vzroke neenakosti v družbi. Ali bodo to kritiko sprejeli kot dobrodošlo ali ne, se bodo seveda bralke in bralci odločili sami.

Toda če se od te kritike pomaknemo dalje, k predlogu, ki ga Krečič ponudi bralcem v premislek – stvari postanejo zabavne.

Kar potrebuje svet prav zdaj, predlaga avtorica, ni več realnosti, ampak več fikcije.

Realnost, ki se vzpostavlja kot takšna, nam nujno laže, fikcija pa po drugi strani vara glede lastne fiktivnosti, saj

s svojimi varljivimi mehanizmi pride veliko bližje resnici kot pristna »realnost«. Kot pravi Lacan, resnica ima strukturo fikcije. Morda, predlaga avtorica, nam lahko fikcija, naj bo dobra ali slaba, pokaže pot do boljšega življenja, če nam je realnost z vsemi svojimi pretenzijami po avtentičnosti ne zmore?

Kot primere *par excellence* te »zdrave« in »potentne« fikcije Krečič predlaga primere iz popularnih komedij Ernsta Lubitscha in drugih filmov iz *screwball* žanra – filmov, kot so **Sullivanova potovanja** (Sullivan's Travels, 1941, Preston Sturges), **Vzgoja otroka** (Bringing up Baby, 1938, Howard Hawks), **Njegovo nezvesto dekle** (His Girl Friday, 1940, Howard Hawks) itd. Ti naj bi sebe dojemali sicer kot čisto zabavo in so bili kot takšni tudi dojeti, vendar so hkrati napotili na razmislek, ki je v tem okviru lahkotne zabave na določen način deloval subverzivno. Tako zapiše: »Popularna kultura, (ravno obratno), ni nikoli bila le najljubše družbeno slepilo ali zgolj opora ideologije, ampak tudi prostor, ki ravno kot ideološke sanje, kot slepilo, kot zabava učinkovito naslovi ključna družbena vprašanja: od razrednega boja, druge svetovne vojne, od vprašanj intimne in seksualnosti (...), pri tem pa razvija tudi refleksijo svojih lastnih postopkov.« S tem avtorica svojevrstno spreobrne popularni očitek, da se v fikcijo zatekamo pred realnostjo – MORALI bi se zatekati vanjo, kajti šele fikcija nam dovoli nekaj spoznati o resnici.

Nezmožnost konca teh serij knjiga poveže z idejo nezmožnosti konca kapitalizma, ki je nasledek danes v veliki meri rehabilitirane ideje Francisa Fukuyame o »koncu zgodovine«. V (varljivo) realnost zazrta dela ne zmorejo, ne dopustijo misliti možnosti prostorov odpora, tako kot

si danes ne moremo zamisliti konca kapitalizma. Da bi se sploh lahko premaknili z mesta »prostega teka«, kjer se nahajamo danes, je torej potreben svež razmislek. Celo v naši cinični dobi je mogoče misliti v skladu s fikcijo, nam predlaga sklepno poglavje, kjer se za (sladek) konec avtorica posveti Quentinu Tarantinu in njegovim na novo zamišljenim zgodovinam, kot jih lahko uživamo v **Neslavnih barabah** (Inglourious Basterds, 2009) ali na primer v njegovem zadnjem podvigu v **Bilo je nekoč ... v Hollywoodu** (Once Upon a Time ... in Hollywood, 2019).

Prav možnost, ki se odpira med branjem, da si iz svežega zornega kota ogledate filmska in ostala omenjena dela, je eden od zadostnih razlogov (vsaj za cinefile), da si priskrbite *Zmote neprevaranih* (vendar pazite na spoilerje!).

Analitični pristop h gledanju seveda ni nujno najbolj užitekarski način za konzumiranje popularnih žanrov. Toda lahko rečemo, da je prav v tem ena od poant knjige – ne potrebujete podvojenega pogleda in ni se vam treba truditi biti »neprevarani« – užitek v fikciji je že legitimen začetek za predstavo o možnostih drugačnega, boljšega sveta. ■

Vzgoja otroka (1938)